

СЕКЦІЯ 4 ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 351:316.442

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-4263/2023-2-9>**Сіренко К.Ю.**

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та соціальних дисциплін
Академії Державної пенітенціарної служби*

Шабардіна Ю.В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри архітектури та дизайну середовища
Національного університету «Чернігівська політехніка»*

Любич О.А.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та соціальних дисциплін
Академії Державної пенітенціарної служби*

Sirenko Kristina

*Candidate of Sciences (Economics), Docent,
Associate Professor at the Department of Economics and Social Sciences
State Penitentiary Service Academy*

Shabardina Yuliia

*Candidate of Sciences (Economics), Docent,
Associate Professor at the Department of Architecture and Environmental Design
Chernihiv Polytechnic National University*

Lyubich Oleksandr

*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Economics and Social Sciences
State Penitentiary Service Academy*

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНА КРИЗА ЯК НАСЛІДОК РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

SOCIAL AND HUMANITARIAN CRISIS AS A CONSEQUENCE RUSSIAN AGGRESSION AGAINST UKRAINE

АНОТАЦІЯ

З початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну, мільйони українців по всій території були вирвані з мирного життя і потребували негайної гуманітарної та соціальної допомоги, щоб задовольнити навіть найпростіші потреби. Як наслідок, соціально-гуманітарна криза в Україні викликана небезпечним доступом до регіонів і місць надання допомоги для національних і міжнародних гуманітарних організацій, через наявні та виникаючі логістичні обмеження; поширенням ризиків, пов'язаних з обстрілами, бомбардуванням по всій території країни, з вибухонебезпечними предметами; потребами в забезпеченні безпечного доступу до районів, де продовжуються бойові дії; погіршенням фізичного і психічного здоров'я, загостренням соціально-психологічних проблем. Постраждалим від війни різним категоріям населення важко адаптуватися до нових складних обставин, вони зазнають травм різного роду. Населення найбільше потребує гуманітарної, соціальної та фінансової підтримки, щоб мати можливість забезпечити себе важливішими і найнеобхіднішими товарами й послугами. Для розв'язання даних проблем необхідна цілеспрямована політика, що ґрунтується на економічних та фінансових можливостях держави та максимальній ефективності їх використання.

Ключові слова: криза; соціальна політика, гуманітарна допомога, фінансова підтримка, соціальний захист.

ANNOTATION

Russian aggression against Ukraine has caused a number of difficult, crisis situations, which have become stressful, crisis, and traumatic for various segments of the population. The social and humanitarian crisis in Ukraine is a consequence of the dangerous access to regions and places of assistance for national and international humanitarian organizations, due to existing and emerging logistical limitations; spread of risks associated with shelling, bombing throughout the country, with explosive objects; the need to ensure safe access to areas where hostilities continue; deterioration of physical and mental health, aggravation of social and psychological problems. The population is most in need of humanitarian, social and financial support in order to be able to provide themselves with the most important and necessary goods and services. People with disabilities, people with chronic diseases and the elderly find themselves in increasingly vulnerable situations due to interruptions in treatment and problems accessing appropriate health services. The death of people of working age and those who migrated abroad reduced the supply of skilled labor. At the same time, the number of workers with disabilities is increasing, and their level of work ability and the list of jobs they can perform are different from the pre-war period. The postponement of marriage and the birth of children due to the war increased the supply of women in the labor market. Also,

the presence of a family breadwinner in the armed forces or the loss of one has resulted in women having to take on more responsibilities to provide for the basic needs of their families. An increase in child labor rates due to the spread of poverty and the loss of opportunities for education, especially higher education, is also expected. The social crisis is exacerbated by the problem of poverty, especially among the working population. To solve these problems, a purposeful policy is needed, based on the economic and financial capabilities of the state and the maximum efficiency of their use. One of the important factors in supporting the population and overcoming threats to social security in wartime is jobs. They contribute to the development of the economy, increasing the purchasing power of the population, and are a reliable tool for overcoming poverty.

Key words: crisis, social policy, humanitarian help, financial support, social protection.

Постановка проблеми. Повномасштабне військове вторгнення РФ та інтенсивні бойові дії, що тривають в Україні з 24 лютого 2022 р., завдали потужного удару по всіх ланках економічної, соціальної, гуманітарної системах України. Наслідком цього є суттєве зростання соціальних та гуманітарних потреб. Було зруйновано та пошкоджено заклади охорони здоров'я, у зв'язку з чим надання повноцінних медичних послуг було майже відсутнє. Надзвичайно критичною залишається проблема доставки гуманітарної допомоги по регіонах країни, особливо в містах та селах де тривають постійні обстріли та порушені логістичні зв'язки та шляхи. 13,4 мільйона людей вимушено стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО) або залишили країну. Ескалація війни суттєво ускладнила умови проживання, проте залишатися на чужині для багатьох людей виявилось іще важче. До місць звичного проживання повернулися близько 5,5 мільйона людей, проте в багатьох із них будинки пошкоджені чи зруйновані. Удари по системах електропостачання погіршили умови життя на значній частині території країни, особливо в холодні зимові місяці. Такі непередбачувані обставини, включно з ракетними атаками на багато регіонів України та обмеженим доступом до базових послуг, призводять до складної динаміки мобільності та наражають людей на підвищені ризики у сфері безпеки та захисту, негативно впливають на психічне здоров'я та психосоціальний добробут. Масові жертви серед мирного населення, масштабні переміщення, руйнування критичної інфраструктури та порушення постачання основних послуг призвело до соціально-гуманітарної кризи в країні та зростання соціальної напруженості, локальних конфліктів та нестабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми соціальної та гуманітарної політики, питання соціального захисту населення є предметом дослідження багатьох українських учених, таких як: Салига С., Гельман В., Мельниченко О., Сивак А. та інші. Актуальність проблем соціально-гуманітарної політики не викликає сумніву, особливо під час російської агресії проти України.

В умовах воєнного стану актуальності набирають дослідження напрямків подолання соціально-гуманітарної кризи в Україні.

Постановка завдання. Основою метою статті є визначення основних складових соціально-гуманітарної кризи в Україні та шляхів її подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-гуманітарна криза – це форма прояву соціальних суперечностей унаслідок воєнних дій, що проявляється в порушенні нормальної взаємодії між членами суспільства, соціальними групами і спричиняє людські жертви переважно серед мирного населення. Соціально-гуманітарна криза проявляється через низку факторів, основні з яких:

- загострення актуальності забезпечення безпечного доступу до регіонів і місць надання допомоги для національних і міжнародних гуманітарних організацій, у т.ч. через наявні та виникаючі логістичні обмеження;

- поширення ризиків, пов'язаних з обстрілами, бомбардуванням по всій території країни, з «залишковими» мінами та вибухонебезпечними предметами, а також зростання екологічних ризиків (обстріли або пожежі призводять до викиду небезпечних матеріалів, токсичного диму або хімічних речовин);

- потреби забезпечення безпечного доступу до районів, де продовжуються бойові дії [1].

Від початку повномасштабної війни в Україні мільйони людей були змушені тікати, покинувши свої речі, житло та громади. Багато з тих, хто залишився, живуть у пошкоджених будинках без належного захисту і комунальних послуг. Втрата житла має негативні наслідки для всіх аспектів людського життя: особистої безпеки, життєзабезпечення, освіти, фізичного та психічного здоров'я. Належний притулок має забезпечувати захист у найширшому розумінні цього слова: це має бути безпечний, гідний, комфортний, доступний і досяжний простір. Окрім надання тимчасового місця для безпечного проживання, допомога у забезпеченні притулком має довгостроковий вплив на здатність людей до відновлення. Вона також тісно пов'язана з іншими правами, такими як здоров'я, освіта, дитинство, забезпечення засобами для існування та соціальна інтеграція.

На початку 2023 року Управління ООН з координації гуманітарних справ виявило, що 40% усього населення країни потребують соціальної та гуманітарної допомоги, причому 56% з них – це жінки та дівчатка, 23% – діти, а 15% мають інвалідність. Станом на січень 2023 року понад 19 млн осіб залишалися під впливом тих чи інших форм переміщення, у тому числі 5,4 млн внутрішньо переміщених осіб – 58% з яких перебували в ньому шість або більше місяців – та 5,5 млн осіб, які повернулися – п'ята частина з яких повернулася з-за кордону.

На сьогодні приблизно 16 мільйонів людей в Україні потребують допомоги з водопостачан-

ням, санітарією та гігієною, у тому числі внутрішньо переміщені особи та люди, які залишилися у постраждалих від війни громадах [2]. Постраждалі громади стикаються з постійними перебоями постачання електроенергії, порушенням систем водопостачання та водовідведення, недостатнім обслуговуванням та неможливістю отримання предметів першої необхідності та засобів гігієни, що призводить до зростання ризику захворювань, пов'язаних із неналежними санітарно-гігієнічними умовами та браком питної води.

Біженці та інші люди, що тікають від війни в Україні, часто прибувають до сусідніх країн без базових засобів гігієни для безпечного та гідного існування. У багатьох центрах колективного розміщення, де багато переміщених людей змушені залишатися довше, ніж планували спочатку, не забезпечено достатньої кількості туалетів, душових та інших основних послуг. Населення країни в соціальному опитуванні відзначило, що найбільше потребують фінансової підтримки, щоб мати можливість забезпечувати себе важливішими і найнагальнішими товарами й послугами.

Грошова допомога були і є важливим механізмом надання термінової допомоги сім'ям і окремим особам в Україні та сусідніх країнах, у тому числі у важкодоступних місцевостях. Грошова допомога була і є важливим механізмом надання термінової допомоги сім'ям і окремим особам в Україні та сусідніх країнах, у тому числі у важкодоступних місцевостях. Вона надається у вигляді багатоцільової грошової допомоги (БГД) або спеціальної допомоги для конкретних цілей. БГД може бути використана отримувачем для задоволення одразу декількох потреб, і зазвичай є одноразовою або щомісячною. Цей тип підтримки надає постраждалим свободу та гідність самостійно вирішувати, як пріоритизувати витрати для задоволення своїх потреб, тоді як ЗГП, спрямовані на конкретні витрати, можуть допомогти бенефіціарам вирішити конкретні проблеми, такі як сплата за житло чи комунальні послуги в індивідуальних чи колективних помешканнях, придбання зимового одягу чи купівля необхідних харчових продуктів, ліків та інших товарів.

Війна в Україні негативно вплинула на здоров'я людей та сферу охорони здоров'я, створюючи перешкоди доступу до звичайних служб і служб екстреної допомоги, пошкоджуючи та знищуючи медичні заклади та переважуючи ті заклади, що продовжують роботу. Станом на листопад 2022 року в Україні підтверджено 715 атак на медичні заклади. Крім того, медичні працівники були вимушені покинути місце свого проживання, а ланцюги поставок основних ліків і витратних матеріалів були порушені [3].

Оскільки війна триває, люди з інвалідністю, люди з хронічними захворюваннями та люди похилого віку опиняються у все більш ураз-

ливих ситуаціях через перебої в лікуванні та проблеми з доступом до відповідних медичних послуг. Це може мати руйнівні наслідки для стійкості та здатності до відновлення громад в Україні та за її межами в середньо- та довгостроковій перспективі. Оскільки системи охорони здоров'я в сусідніх країнах також працювали на межі своїх можливостей, щоб прийняти мільйони біженців, профілактичні, діагностичні та терапевтичні потреби приймаючих громад і новоприбулих людей ризикують залишитися незадоволеними, що посилить негативні наслідки інфекційних і неінфекційних захворювань.

Через психоемоційну напругу, спричинену війною найчастіше українці хворіють на серцево-судинні захворювання, діабет, артрити, астми, онкологічні захворювання. Населення на сьогодні рідше звертається до лікарів у профілактичних цілях, як результат зростає кількість онкологічних хвороб, виявлених на пізніших стадіях, що значно впливає на ефективність та тривалість лікування.

В Україні доцільно більше створювати мобільних медичних бригад для покращення доступу до лікувальних, профілактичних послуг, послуг із забезпечення здорового образу життя та, за потреби, надання направлень для отримання спеціалізованої допомоги.

Довгострокові психологічні наслідки вплинули на сім'ї, стосунки та загальну здатність людей довіряти, співпрацювати та бути продуктивною частиною суспільства. На жаль, орієнтовно 15 мільйонів людей – третина всього населення – страждають від погіршення психічного здоров'я. Доступ до послуг психічного здоров'я та психосоціальної підтримки має вирішальне значення для посилення індивідуальної та колективної стійкості та зменшення ризику виникнення серйозних і довготривалих наслідків. Відповідь на емоційні страждання постраждалих людей має бути цілісною, орієнтованою на громаду та охоплювати всі рівні втручання – від надання базових психосоціальних послуг ширшій громаді до надання спеціалізованих послуг у сфері психічного здоров'я особам із відповідними серйозними розладами [4].

Українська система соціального захисту ґрунтується на двох типах дій: виплата грошової допомоги (багатодітним, малозабезпеченим сім'ям, соціальні стипендії для студентів та інше), а також надання соціальних послуг. В Законі України «Про правовий режим воєнного стану» в Україні ускладнено реалізацію повноважень органів соціального захисту. Затримка доступу до деяких із цих послуг часто посилюється травматичним контекстом, що серйозно впливає на психічне здоров'я осіб. Особливо це стосується людей похилого віку та людей з інвалідністю, дітей сиріт, одиноких та багатодітних матерів, які без сторонньої допомоги не можуть покинути свої будинки та наражаються постійно на небезпеку, стикаються з щоденними труднощами.

Адекватне, безпечне, доступне та гідне житло є необхідною умовою для сталого відновлення та розвитку України, і тому воно є пріоритетом для довготривалих рішень державної підтримки та Програм стійкості. Так було і перед повномасштабною війною, коли за підтримки німецького банку розвитку було розпочато будівництво 500 квартир у Донецькій та Луганській областях. Пріоритет цієї Програми було змінено після початку повномасштабної війни, щоб підтримати зусилля з реконструкції та реабілітації відповідно до поточного контексту та доступу до територій. В рамках проєкту було створено велику команду з питань житлового будівництва, яка включає експертів у технічному будівництві, архітектурі та інженерії, а також у юридичних сферах, пов'язаних із землею, власністю та муніципальними бюджетами. За підтримки уряду Німеччини та враховуючи реалії війни було розширено програми житлового будівництва на західну та центральну Україну, щоб допомогти забезпечити довгострокові рішення для постраждалого населення. Команда з питань надання притулку та житлово-комунального господарства визначила багатопверхові житлові будинки навколо Києва, а також будівлі та земельні ділянки придатні для перепрофілювання або будівництва нових будівель на заході України. Ініціатива дозволить відремонтувати та побудувати до 80 000 м² – або близько 2 000 квартир – нової житлової площі для постраждалого населення. Особливу увагу необхідно приділити доступності та енергоефективності нових будинків. Програма, яка реалізується у співпраці з муніципалітетами та областями, сприятиме створенню підприємств з управління житлом та відновлюваних фондів для забезпечення сталого управління та реінвестування доходу від оренди та продажу за допомогою механізмів оренди з правом викупу [5].

Висновки з проведеного дослідження. Щоб пом'якшити негативний вплив на психічне здоров'я людей, важливо не лише пропонувати цілісний набір послуг, але й надавати їх протягом повного циклу переміщення: від негайної екстреної підтримки, під час самого переміщення та після прибуття в приймаючу країну, підтримуючи процес інтеграції у цій країні, а також супроводжуючи осіб, які вирішили повернутися та реінтегруватися у свої громади походження, якщо дозволяє ситуація.

Розробляючи інструменти реагування на соціальні та гуманітарні потреби та потреби у відновленні під час кризи в Україні, міжнародні організації визнали важливість роботи над досягненням довгострокових рішень для внутрішньо переміщених осіб і залучення постраждалих людей до процесу ухвалення рішень. Щоб додатково надати постраждалим інструменти, необхідні для інтеграції, переселення або повернення до свого звичайного місця проживання, а також забезпечення місцевих

потреб, необхідно впроваджувати спеціальні програми, спрямовані на сприяння стійкості та згуртованості громади, відновлення засобів до існування, надання засобів правового захисту та репарацій особам, постраждалим від порушень прав людини, та підтримку сталої реінтеграції ветеранів – усе це має важливе значення для досягнення сталого миру та відновлення, а також для досягнення довгострокових рішень проблеми переміщення

Заслуговують подальшого вирішення на практиці наукові дослідження щодо ефективних та дієвих шляхів подолання соціально-гуманітарної кризи в Україні. Доцільно було б створити державну чи недержавну структуру в соціально-гуманітарній сфері, яка візьме на себе фінансування найбільш затребуваних соціальних послуг із національного рівня, з національного бюджету. Така структура матиме можливість і дофінансовувати певні соціальні послуги, які надають комунальні заклади на місцях та надавати гуманітарну допомогу потребуючому населенню країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Пищуліна О., Юрчишин В., Маркевич К. та ін. Соціально-економічні та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства. Інформаційно-аналітична доповідь. Київ : Центр Разумкова. 2022. 277 с. URL: file:///C:/Users/User/Desktop/2022_Gum.pdf (дата звернення: 03.04.2023).
2. Україна: гуманітарне реагування у 2022 році. Оперативне зведення UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. URL: <https://reports.unocha.org/uk/country/ukraine> (дата звернення: 20.03.2023).
3. Криза в Україні 2022-2023 рр. Рік реагування. Веб-сайт Міжнародна організація з міграції (МОМ). URL: <https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd1861/files/documents/2023-03/IOM%20Ukraine%20Regional%20Response%201%20Year%20Special%20Report%20Ukr.pdf> (дата звернення: 30.03.2023).
4. Дембіцький С., Злобіна О., Костенко Н. та ін. Українське суспільство в умовах війни: колективна монографія / за ред. член.-кор. НАН України, д.філос.н. Є. Головахи, д.соц.н. С. Макеєва. Київ : Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с. URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/maket-vijna...2022dlya-tipografivse.pdf> (дата звернення: 04.04.2023).
5. Скіпальська Г. Які проблеми соціальної сфери підсвітила війна? *Дзеркало тижня*. URL: https://zn.ua/ukr/social_security/jaki-problemi-sotsialnoji-sferi-pidsvitila-vijna-.html (дата звернення: 04.04.2023).
6. Василенко О. Міжнародна гуманітарна допомога для України: перемоги та виклики. *Дорослий погляд на світ*. URL: https://lb.ua/blog/oleksandra_vasylenko/525144_mizhnarodna_gumanitarna_dopomoga.html (дата звернення: 16.03.2023).

REFERENCES:

1. Pyshchulina O., Yurchyshyn V., Markevych K. (2022) Sotsialno-ekonomichni ta humanitarni naslidky rosiiskoi ahresii dlia

- ukrainskoho suspilstva [Socio-economic and humanitarian consequences of Russian aggression for Ukrainian society]. *Tsentr Razumkova*. P. 277. Available at: file:///C:/Users/User/Desktop/2022_Gum.pdf (accessed 03.04.2023).
2. Ukraina: humanitarne reahuvannia u 2022 rotsi [Ukraine: humanitarian response in 2022]. Operatyvne zvedennia UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. Available at: <https://reports.unocha.org/uk/country/ukraine> (accessed 20.03.2023).
  3. Kryza v Ukraini 2022–2023 rr. Rik reahuvannia [Crisis in Ukraine 2022-2023 Year of response]. Veb-sait Mizhnarodna orhanizatsiia z mihratsii. Available at: <https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2023-03/IOM%20Ukraine%20Regional%20Response%201%20Year%20Special%20Report%20Ukr.pdf> (accessed 30.03.2023).
  4. Dembitskyi S., Zlobina O., Kostenko N. (2022) Ukrainske suspilstvo v umovakh viiny [Ukrainian society in the conditions of war]. Instytut sotsiologii NAN Ukrainy. Pp. 410. Available at: <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/maket-vijna...2022dlya-tipografiivse.pdf> (accessed 04.04.2023).
  5. Skipalska H. Yaki problemy sotsialnoi sfery pidsvityla viina? [What problems of the social sphere did the war highlight?]. *Dzerkalo tyzhnia*. Available at: https://zn.ua/ukr/social_security/jaki-problemi-sotsialnoi-sferi-pidsvityla-vijna.html (accessed 04.04.2023).
  6. Vasylenko O. Mizhnarodna humanitarna dopomoha dlia Ukrainy: peremohy ta vyklyky [International humanitarian aid for Ukraine: victories and challenges]. *Doroslyi pohliad na svit*. Available at: https://lb.ua/blog/oleksandra_vasylenko/525144_mizhnarodna_gumanitarna_dopomoga.html (accessed 16.03.2023).